

# ИВАН ВАЗОВ - „НЕМИЛИ-НЕДРАГИ“

## „ ТЪЙ СВЪРШВАХА ТОГАВА ПРЕТЕЧИТЕ НА ЗОРНИЦАТА НА БЪЛГАРСКОТО ОСВОБОЖДЕНИЕ”

### СЪЧИНЕНИЕ РАЗСЪЖДЕНИЕ ВЪРХУ V ГЛАВА НА ПОВЕСТТА

*Важно условие за успешната работа при изграждането на съчинение разсъждение е осмислянето на поставената задача, което е свързано с предварителна работа върху заглавието-начин на формулиране, изясняване на ключови думи, насоченост. Предварителната работа може да протече в два етапа:*

#### 1. АНАЛИЗ НА ТИПА ЗАГЛАВИЕ

Когато заглавието на предложената тема е формулирано чрез цитат от самото произведение, това изисква да се определи от коя част на литературната творба е, какви са посланията на автора, заложили в него, с какви художествени факти е свързан, да се определи същността на проблема и неговата насоченост (към герой, авторова идея, художествен детайл и др.). С оглед на това се конкретизират доказателствата, систематизират се, като се търсят логическите връзки между тях.

Предложеното заглавие „Тъй свършваха тогава претечите на зорницата на българското освобождение“ е цитат от Пета глава на повестта „Немили-недраги“, с който завършва тъжният разказ за смъртта на Странджата. Вазов изоставя в края на тази част позицията на обикновен повествовател, за да даде пряк израз на личното си отношение, което директно кореспондира с повода за написване на повестта - потъпкването на възрожденските идеали, на свети човешки ценности, забравата, в която тънат националните герои, славните им мечти, заветите им в годините след Освобождението. Сам творецът споделя своите мотиви: „В тая минута, когато политическите страсти са напълнили всичките души и когато честолюбивите планове на егоизма не дават възможност на духът да почувства по-великодушни неща, възпоминанието на дните на самоотверженнието влива една необяснима облага в стеснените ни души и ни прави да гледаме с гордост на миналото си или, по-добре, без срам за себе си.“ Разочарован от своето съвремие, когато епохата на „дребните характери“ утвърждава нови ценности (пари, имоти, лични интереси) и други герои (себични, преследващи само своите лични и интереси), а светлите възрожденски идеали за свобода, независимост и правда са изместени от егоистични, користолюбиви стремежи, Вазов се връща към времето на националноосвободителните борби. Там той открива примери за човечност и благородство, за безкористен патриотизъм и реализъм, всеотдайност и жертвоготовност. Авторът ги противопоставя на грозното, на дребното, на пошлото в живота на следосвободенска България, за да утвърди онова високо нравствено, непреходно и вечно, защото то трябва да остане в народната памет като образец за достойно човешко поведение. Само възвишените идеали и благородните стремежи държат будна съвестта и вдъхват национално самочувствие. Тези идеи са ръководили Вазов при изграждането на незабравимите образи на хъшовете.

#### 2. АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИТЕ ДУМИ В ЗАГЛАВИЕТО

Втората стъпка за изясняване на същността на предложеното заглавие е анализът на ключовите думи, за да се определи къде ще се постави акцентът в разсъжденията, какъв ще бъде подходът към конкретните художествени факти в текста.

Като цяло авторовата мисъл: „ Тъй свършваха тогава претечите на зорницата на българското освобождение...“, е художествено обобщение на мъченическия и

героичен край на един от онези предвестници на свободата, които са белязани със знака на светостта и „високата слава“. Многообразието накрая дава възможност от дистанцията на времето да се осмисли цената на българската свобода и никога да не се забравят тези, които са я платили с живота си, с младостта си и до края са останали верни на голямата любов към отечеството.

Ключовата дума „тъй“, с която започва заключителното изречение на Пета глава от повестта, е разговорната форма на наречието „така“ (по този начин). Използвана непосредствено след сцената, разкриваща предсмъртните дни на Знаменосеца, тя насочва към начина, по който той си отива от света - като мъченик и като герой. Но същевременно ключовата дума ориентира и към авторовото отношение, заложено в тази част на творбата. Не е трудно в скръбния разказ да се открие болката и горчивината на Вазов, че такива доблестни герои завършват живота си далеч от родината, в мизерия, страдание, самота и забравата. Но в мъченическата смърт на Странджата той показва и героичния подвиг надуха, който буди възхищение и преклонение. Достоен за уважение е този безкористен, всеотдаен патриот, посветил живота си на борбата за свобода и на бъдещето на своя народ, който така гордо, мъжествено и стоически посреща тежкия си житейски жребий. Въз основа на конкретното, индивидуалното Вазов създава типичен събирателен образ на революционера, самоотвержения патриот, възторжения идеалист, какъвто е Странджата. Такива като него безкористни, всеотдайни, достойни са били предтечите на националната свобода, без които България не би имала своята нова история. На новата обществена действителност творецът противопоставя величавия пример на един от първите, за да го превърне в образец за родолюбие, свободолюбив, нравствен стоицизъм и го завещава на поколенията.

Чрез ключовата дума „тогава“ Вазов връща народната памет към онова драматично време на изпитания, героизъм, „Време на самопожертвованията“, защото в не го открива най-мъдрите уроци, подчертаващи достойното ни бъдеще. Те са и посланието на автора към поколенията. Всеки народ има своите мъченици и герои, идеалисти, патриоти, които са неговата духовна опора и в бурни, и мирни дни. Всеки достоен народ трябва да помни миналото си, да уважава верните народни синове, да увенчава с неувяхващите венци на народната признателност достойните, силните духом.

## **ВЪВЕДЕНИЕ:**

Вазов пише повестта „Немили-недраги“ след Освобождението като заслужен упрек към българското общество и страстите на новото време. Разочарован от морала на нова България, огорчен от малодушието, себичността, алчността и лъжепатриотизма на своите съвременници, творецът дава израз на болката за погазените възрожденски идеали и свети човешки ценности, на срама от забравата на националните герои. Вазов се връща към онова „Време на самопожертвованията“, което покорява с борческата си устремност, за да възкреси славни и героични мигове от историята ни и онези истински герои, които дават самочувствие на българското ни име с мъченичеството и саможертвената си любов. На грозното, пошлото, дребнавото авторът противопоставя светли примери за безкористен патриотизъм и идеализъм, всеотдайност и жертвоготовност и ги превръща в образец на достойно човешко поведение. Такъв е Странджата, един от най-ярките образи в повестта, съчетал най-благородните черти на бореца за свобода, на истинския патриот доблестен герой, който Вазов превръща в идеал за човек и българин, в пример за всеки как трябва да се страда, воюва и служи на родината. Като пресъздава последните мигове на Странджата, той показва как мъченичеството достига до жертвена висота, до героизъм.

## **ПРИМЕРНА ТЕЗА :**

Мъченическият край на този доблестен мъж, всеотдайно обречен на родината и светия идеал, разкрива героичния подвиг на духа. Знаменосеца олицетворява

нравствено извисената силна личност, понасяща гордо изпитанията преди смъртта. В този тежък час той успява да съхрани благородството си, човешкото си достойнство, любовта към родината и верността към идеала и да даде пример за достойно изпълнен дълг чрез героичния си живот и завета си. Достоен за преклонение е неговият последен урок по родолюбие, който възпитава у поколенията безкористен и всеотдаен патриотизъм, свободолюбие, мъжество и жертвоготовност. Това са вечните човешки ценности, които трябва да останат в народната памет като образец за достойно човешко поведение.

Основното твърдение дава възможност аргументацията да бъде организирана в три подтези. Основните разсъждения за изясняване на подтезите са свързани с художествени факти от Пета глава на повестта, но не се изключва и паралелен коментар на моменти от Първа и Трета глава. Организирането на аргументацията може да се осъществи по следния план:

## **СЪЩЕСТВЕНА ЧАСТ:**

### **ПЪРВА ПОДТЕЗА**

Драматичните предсмъртни мигове на Странджата - изпитание на човешкото благородство, мъжеството и гордия несломим дух

Ключови моменти за изясняване на тази подтеза:

#### **1. ТРАГИЧНАТА САМОТА НА СТРАНДЖАТА В ПОСЛЕДНИТЕ ДНИ**

##### **А) Контрастът в описанието на кръчмата**

Вниманието се насочва към промените, настъпили, след като Странджата е повален от болестта. Коментарът на художествените детайли от описанието не трябва да бъде самоцелен. Важно е да се подчертае тази обреченост, пустотата, мъчителната тишина, самотата, безредието, които действат потискащо, внушават безнадеждност, отчаяние, отекуват болезнено в душата на умиращия. Паралелът с атмосферата в кръчмата, представена в Трета глава, дава възможност разсъжденията да се организират около следните въпроси: „Как Странджата е изпълнявал своя човешки дълг?, Каква опора е бил за хъшовете?, Как благодарение на грижите и всеотдайността му мрачното подземие се превръща в истински дом за тях, за да бъде чуждото пространство по-поносимо?, Колко сиротни остават без него хъшовете сега?“ Направените изводи изясняват какъв е бил смисълът на живота на Странджата в емигрантското настояще и недвусмислено говорят за достойно изпълнен човешки дълг.

Ключови цитати: „огнището загасна... съдовете... немити и без ред, лежаха повалени на лавицата и дебел пласт прах ги покриваше вече. Разстройството и запустснито царуваха вече в кръчмата, тъй шумни и многолюдна препи. „

##### **Б) Отсъствието на другарите**

Странджата умира самотен, без онези, които е обичал и на които е посветил живота си. Мъчително търси другарите в мислите си. Тези негови преживявания са проява на човешко благородство. Дори в тежки минути той се безпокои за тях, загрижен е за съдбата им, не може да ги упрекне, защото добре познава жестоката реалност на чуждия свят и проявява разбиране.

Ключови цитати: „Хаджият отиде да търси пари... Попчето се изгуби...“; „А де са моите другари? Де Македонски? Де Хаджият?“

#### **2. ОВЛАДЯНАТА ФИЗИЧЕСКА БОЛКА**

Разсъжденията се съсредоточават върху портретното описание и речта на героя. Коментарът засяга онези детайли, които градят образа на човек мъченик, страдащ жестоко в предсмъртна агония, но запазващ несломим героичен дух. Гаснат силите, тялото изнемоощава, болестта го съсипва, но не може да го пречупи. Смъртта напредва, но е безсилна да отнеме онова, което битките не са успели. Овладяната с

търпение и стоицизъм болка, победеният страх от смъртта, човешката гордост и достойнство, необикновената твърдост будят възторг. Следите от раните, доказателство за проявеното мъжество, внушават уважение. Те дават на Странджата ореол на светец на българската свобода.

Ключови цитати: „Странджата... кашляше упорито и пшкеше „; „... .лицето на Странджата от ден на ден се измахваше и добиваше смъртна бледност, очите му, избистрени и необикновено лъскави, хлътнаха ужасно, а вехтите рани по бузите му посиняха, а после потъмнях. „; „...захвана по - рядко да хорати, а повече да страда, защото болестта му напредваше безжалостно. „; „...топ познаваше, че няма да го бъде, но търпеше гордо и чакаше смъртта като своя гостенка“.

### **3. ДУШЕВНИТЕ ТЕРЗАНИЯ НА СТРАНДЖАТА В ОЧАКВАНЕ НА СМЪРТТА**

#### **А) Мъката по несбъднатата мечта**

Възможен е коментар на речта на Странджата от Трета глава, в която е разкрита мечтата му. Акцентът се поставя върху мъжеството пред жестокия жребий на съдбата, отнел му възможността да посрещне смъртта в битката, както си я е представял.

Ключови цитати: „...пак ще взема байряка бари още един път да го издигна в Балкана“ (Трета глава); „ Беше не утешен само, че я чака тука, а не в борбата.“

#### **Б) Носталгията към родината**

Коментарът върху речта на героя открива изгарящата болка, неутешимото страдание, че завършва дните си далеч от отечеството, на което е посветил живота си, за чиято свобода е воювал и страдал. Далеч е родината, но истинският патриот е близо до нея с мислите си. Духовната сила, с която преодолява мъката намира опора в миналите спомени, това е доказаната му преданост на идеала.

Ключови цитати: „О, Отечество!...“ ; „Спомените за тия юнашки дни“ правеха го да му полекне.“

### **ВТОРА ПОДТЕЗА**

Духовното богатство на нравствено извисената личност.

Аргументацията на тази подтеза може да се свърже с разсъждение върху нравствената характеристика на истинския патриот, като за изграждането ѝ могат да се използват знания от предходните глави и ключови моменти от Пета глава.

### **1. ДОСТОЙНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ИСТИНСКИЯ ПАТРИОТ**

#### **А) Родолюбието и свободолюбието на Странджата - проява на висша нравственост**

Само силният духом може да преодолее моментната човешка жалост по отиващия си живот и на границата между живота и смъртта да бъде учител по мъжество и родолюбив. Болките и страданията не могат да сломят любовта към родината - истинският патриот я носи в сърцето си. Странджата е отдал живота си на България и изправен пред лицето на смъртта, забравя себе си. В мислите си отново се връща към нея, защото е подчинил съдбата си на своя народ (смилов акцент се поставя върху наречието „само“). В немощните гърди тупти едно горещо сърце, пазещо непокорния юнашки свободолюбив дух, а вълнуващите спомени възпитават, възпламеняват жажда за борба, увличат с примера.

Ключови цитати: „...и пак подкачаше за хъшуванията си.“; „А приказваше само за битките в Стара планина...“; „ Бръчков го слушаше с благоговение, той приемаше като свят завет всяка негова дума.“

#### **Б) Саможертвата за родината - смисъл на живота за истинския патриот**

Странджата е приел саможертвата като своя съдба и в героичното си минало, и в страдалческото настояще. Своя житейски избор той е направил, ръководен от съзнанието на истинския родолюбец, че животът му принадлежи на отечеството. (Тези изводи могат да се обвържат с факти от Трета глава.) Обрекъл се на борбата за свобода, героят умира с мисълта, че е изпълнил дълга си, че смъртта е за

отечеството. Думите му са горда самооценка за достойно извървян път.

Ключови цитати: : „Ах, сладка е смъртта за отечеството.“

### **В) Безкористният идеализъм и всеотдайност на Странджата**

Самоотричането от всичко лично е доказателство за верността към идеала. Целият живот, всички мисли и дела са били подчинени на святата цел. Не материалното е било водещо в живота (реалната ситуация доказва това). Печално е един достоен човек да умре в такава мизерия, но в болката на признанието:

„Нямам нищо...“ има стаена гордост. (Разсъжденията могат да се насочат към изясняване на подтекстовото значение на повторението „нищо“ и на отрицателния глагол „нямам“.) Над материалната нищета стои духовното богатство на Знаменосеца - героичният пример на бореца за свобода и свързаните с него „скъпи неща“, чиято стойност не се измерва с пари. (Коментира се символното значение на епитета „скъпи“.) Те носят революционния дух на славното минало, олицетворяват идеалите, копнежите, стремленията на най-достойните и са се превърнали в смисъл на живота за Странджата. Безценни реликви, в които е събрана верността към идеала, безкрайната обич към отечеството и готовността да му служи до края. С тези символи на борбата е свързан целият му житейски път- и като знаменосец, и като страдалец. Със знамето той е повеждал четниците в битките, опазил го е чисто, съхранил го е, за да го предаде неопетнено на младото поколение, което ще продължи делото, ще последва жертвите.

Ключови цитати: „Аз нямам нищо. Нищо, нищо нямам. Освен едни паници и те не струват нищо...“; „твоят пример“; „ Там съм скрил две много скъпи неща. Нека бъдат и за тебе скъпи, Бръчков...“; „Величествени документи!“

## **2. ДЪЛГЪТ НА РОДОЛЮБЕЦА**

Разсъжденията се свързват с последната сцена, която символизира приемствеността между поколенията. Дълг на родолюбеца е не само да служи вярно на отечеството, но и да мисли за бъдещето на своя народ, да поддържа вярата. И в последните мигове на живота си Странджата мисли за делото, което трябва да бъде продължено и след смъртта му, да надживее жертвите и да завърши с победата на идеала. Осъзнава своя дълг да бъде връзката между поколенията, да посочи пътя за осъществяването му. Родолюбивият завет е доказателство за достойно изпълнен дълг. И след смъртта истинският патриот ще служи на отечеството, духът му ще живее в двете светини, делото му- в спомена за героичния живот

- пример, който ще води младите към бленувания ден на победата. Раздялата с „величествените документи“ (святата целувка) е пример за беззаветната любов към родината и обречеността на идеала. Заветните думи -клетва за вярна служба на отечеството, определя саможертвата като висш дълг на всеки истински българин.

Ключови цитати: „И като ги пое, той ги целуна.“; „ Вземи това от мене. Помни Странджата! Умри за България!“

Заветните думи на Странджата могат да се коментират не само като обръщение към Бръчков и към неговите събратя по съдба, а и като подтекстово присъствие на Вазовия глас посланието към бъдещите поколения: да помнят примера на достойните български синове, тяхното беззаветно родолюбие, всеотдайност, мъжество, жертвеност.

## **ТРЕТА ПОДТЕЗА**

Признателността и преклонението пред величавия пример на всеотдайния безкористен родолюбец.

Ключов момент за изясняване на тази подтеза са думите на Бръчков, които са морална подкрепа и утеха за Странджата в един миг на обезвереност, на съмнение дали достойно е изживял живота си. Представата за Странджата до този момент потвърждава, че и в живота, и в смъртта той е пример за достойно човешко

поведение, за беззаветна преданост на идеала. С право заслужава високата оценка, която е израз на признание, преклонение и възхищение пред нравствената сила и извисеност на родолюбеца.

Ключови цитати: „Твойто име ще остане славно. Ти си един герой.“

На такива герои като Странджата България дължи свободата си, бъдещето си, които са платени със страдания и смърт. Всеки достоен народ трябва да тачи верните си синове, да засвидетелства своята признателност, защото жертвеността не бива да бъде забравена, за великите личности смърт няма. Народната памет трябва да съхрани спомена за тях като образец за подражание. Пророчески звучат думите на Вазов, отправени към поколенията: „ България няма да забрави своите храбри синове.“

От позицията на Вазовото време думите на Бръчков могат да се коментират и като упрек към съвременниците му, забравили героите, заличили от съзнанието си спомена за светлите възрожденски идеали. Този извод пряко кореспондира и с авторската идея-желанието на твореца да им припомни дълга, да изтръгне от забравата имената на героите, заслужаващи поклон, да им отреди в народната памет място сред безсмъртните.

В заключението на съчинението може да се направи връзка между посланието на Вазов, заложено в думите на Бръчков, и посланието в заглавието на съчинението.

### **ЗАКЛЮЧЕНИЕ:**

Родовата памет е запазила през вековете вечното и истинското в българския дух. Историята помни величави имена, апостоли на свободата, но сред тях са и такива редови герои, верни народни синове, които със своята безкористна любов и саможертва са отвоювали и защитили светлото бъдеще на България. С гордост Вазов сочи на поколенията примера на „предтечите на зорницата на българското освобождение“, които в чуждата страна са били „немили-недраги“, но за нашия народ винаги трябва да бъдат мили, драги, безсмъртни, защото със своята нравствена извисеност и достойно човешко поведение са оставили светла диря в многовековната ни история.